

Aleksander Ružič

STANJEVCI

Govoriti ali pisati o Stanjevcih se lahko zdi nepotrebno, kajti ta majhna gorička vas pravzaprav ne premore nič atraktivnega, kar bi lahko pritegnilo pozornost mimoidočega. Je le ena od mnogih propadajočih vasi na Goričkem, tem najsevernejšem delu naše domovine, ki pa kljub odprtosti meja in od blizu se spogledujoč z razvitim evropskim centralnim prostorom ne more zadihati z bolj polnimi pljuči.

Toda tudi v Stanjevcih živijo, tako kot po vsem Goričkem, predvsem dobri in skrbni ljudje, ki jih je gorička ilovica v številnih zgodovinskih preizkusih in poizkusih iztesala v žilave Goričance. Trdo življenje jih je zaznamovalo s skromnostjo in jih naučilo živeti predvsem od dela svojih rok.

Naselje Stanjevci je ena od štirinajstih vasi Občine Gornji Petrovci. Leži v dolini Peskovskega potoka, katerega tok je zaradi nagnjenosti terena proti vzhodu usmerjen proti Hodošu, proti Madžarski. Stanjevska antiklinala, na zahodni strani vasi, ki je preluknjana s starim in novim železniškim predorom, je razvodnica med porečjema Ledave in Velike Krke. Tukaj je namreč povirje Mačkovskega potoka, ki teče proti jugu, Peskovski potok, ki pa izvira v bližnjih Otovcih in nato teče skozi Stanjevce, potem v Gornje Petrovce in Peskovce, pa se v Šalovcih izliva v Veliko Krko. Stanjevski breg z najvišjima točkama Sedlov breg in Majorce (obe vzpetini merita 364 m n.v.) je tudi klimatska meja. Stoletne meritve padavin kažejo, da severovzhodno Goričko izkazuje najbolj kontinentalni značaj, z najmanj padavinami v Sloveniji, k čemur veliko pripomore prav stanjevska slemenitev. Skoraj vsako

leto se namreč dogaja, da se po dolgotrajnih sušah padavine, ki jih prinese jugozahodnik, zlijejo na zahodnem pobočju, v Mačkovcih in Moščancih, medtem ko sem ne dospejo. Ko pa je vlage v zraku le dovolj, znajo močni nalivi pognati vodo iz potočne struge. To se dandanes sicer več ne dogaja, saj so nekoč idilično vijugasto strugo potoka regulirali, se pa še ljudje spominjajo, kako je hudournna voda ob nalivih znala poplaviti velik del doline, odnesti ali onesnažiti kopice sena ali snope žita.

Na terciarni podlagi, ki jo sestavljajo nanosi nekdanjih alpskih rek in usedline nekdanjega Panonskega morja, se je po umiku le – tega pred dvema milijonoma let dvignil plato ilovic, glin, laporjev in peščenjakov, ki so večinoma slabo sprijeti, tako da so se na kamninski osnovi prodov, peskov in ilovnatih pasov, na katerih se zadržuje talnica in je nudila tukajšnjemu prebivalstvu tisočletja nemoteno oskrbo z zdravo pitno vodo, razvile kisle, bolj slabo rodovitne rjave prsti. V rahlejšo podlago so tekoče vode vrezale doline in erodirani material odnašale proti vzhodu. V tem dolgotrajnem procesu se je izoblikovala dolina Peskovskega potoka in njeni pritoki, ki dajejo pokrajini slikovit značaj prečnih, s severa in juga prihajajočih ponekod močvirnih grap, po katerih se v potok ob deževjih in taljenju snega stekajo včasih tudi kratkotrajne hudournne vode, sicer pa so bolj ali manj suhe.

Stanjevci so razloženo naselje. Poseljeni so bili že v prazgodovini, o čemer priča najdena kamnita sekira. Starejša poselitev je nastala na severnem slemenu, kjer so sedaj zaselki Vojni, Starjašovi, Števanovi in Boharovi. Na vznožju severnega slemena so nastali zaselki Matušini, Jakopini in Močarini. Zaradi pomanjkanja prostora na prisojni severni legi se je poselitev nadaljevala, najbolj v času druge kolonizacije po koncu srednjega veka še na južnem, osojnim slemenu. Tam so nastali zaselki

Tomašini, Grbajni, Pankerni in Bačovi. Nekaj stavb je nastalo tudi v dolini, vendar šele po odprtju železniške proge v začetku 20. stoletja.

Prebivalstvo se je od nekdanj ukvarjalo predvsem s kmetijstvom, bilo pa je tudi nekaj obrtnikov kot so bili kovač, kolar, mizar in čevljar. V zaselku Močarini je bilo doma tudi lončarstvo.¹ Kmetijstvo je bilo izrazito samooskrbno, z značilno polikulturno pridelavo. Od živinoreje so gojili predvsem goveda, svinje in različno perutnino, največ kokoši. Bolj premožni so premogli tudi konje, ki so služili kot vprežna živina, medtem ko so ljudje večinoma uporabljali kravjo vprego. Sadili in sejali so značilne srednjeevropske poljščine kot so pšenica, rž, oves, ječmen, ajda, proso, koruza, krompir, buče, sončnice in repa. Taka pridelava se je obdržala vse do danes.

Vendar je kmetijstva zmeraj manj, kajti spremembe, ki so se začele dogajati po koncu druge svetovne vojne, so kmetijstvo potisnile na stranski tir. Kmet, ki je poseljeval te kraje stoletja, je naenkrat postal nezaželen. Po poskusih sovjetske kolektivizacije podeželja in po neuspešnem gospodarjenju različnih zadrug se je mali kmet na zasebnem sektorju sicer obdržal, vendar so njegove možnosti razvoja in napredka s strani države bile silno omejevale, zato je kmetijstvo od takrat naprej nenehno nazadovalo. Omejen odkup in nizke cene kmetijskih proizvodov, odsotnost posojil in hektarski maksimum so onemogočale kakršen koli napredek, zato se je začelo odseljevanje. Odseljevanje se je pojavilo sicer že proti

¹ Na Goričkem se je za poklic lončar, ki ima izvorno poimenovanje po loncu, zmeraj uporabljal izraz močar (tisti, ki dela z mokro glino). Ta izraz ima povsem drugačno osnovo kot lončar, saj izhaja iz besed moča ali mokrota. Tako se več zaselkov na severovzhodnem Goričkem, kjer so se razvile te obrti, imenuje po tej osnovi (poleg Stanjevcev se tako imenuje eden od zaselkov v Križevcih), med ljudmi pa je še živo ime Močarjevci, ki so danes Lončarovci.

koncu 19. stoletja, največ v Ameriko in na repo ² predvsem v Bačko. Po prvi svetovni vojni se je odprlo izseljevanje v Francijo. Zaradi mnogo bolj človeških razmer se je hitro razširilo in nekateri so ostali tam in si ustvarili družine. Pred nemško zasedbo Francije leta 1940 so se mnogi vrnili in si pozneje, po letu 1980, pridobili »francuske penzije«.

Po drugi svetovni vojni, ko so bile meje zaradi nasprotujočih si političnih blokov zaprte, je bilo značilno ilegalno bežanje čez mejo. Ljudje so za tistega, ki ga je vzela noč, rekli, da je »odskočo«. Nekaterim je uspelo, drugi so pa obležali pod stražarskimi krogli ali se znašli v zaporih. Uspešnim je po nekajletnem bivanju v avstrijskih »lagerjih« uspelo dobili delo največ v Avstraliji, Kanadi, ZDA in Argentini. Potem, ko so se po letu 1965 počasi začele odpirati meje in so nekateri že lahko pridobili potne liste in delavske vize, se je odprlo sezonsko delo v Avstriji, Nemčiji in Švici. Kmalu je skoraj od vsake hiše vsaj eden izkoristil te možnosti in materialni položaj družin se je izboljševal, hkrati pa se je zmanjševala moč delovne sile doma. Zemlja je čedalje bolj postajala breme, ne pa dobrina. Doma so ostajali starejši in otroci in nastajali so številni socialni problemi. Nekatere družine so se za stalno odselile. Kljub temu so se mnoga gospodinjstva obdržala. Sezonski delavci so se vrnili, nakupili stroje in hoteli doma na kmetijah gospodariti, vendar je bilo za to že prepozno. Mnogi so se vrnili bolni, spremembe v kmetijstvu pa

² Goričanci so rekli, da gredo »na repo«. Izraz je označeval sezonsko delo na prostranih poljih madžarske Puste in Vojvodine, kjer so kot kmetijski delavci delali od začetka spomladanskih del in ga zaključili s spravilom repe, največkrat novembra ali celo v začetku decembra. Tja so odhajali mladi fantje, možje, dekleta in žene, predvsem zaradi zaslužka, pa tudi zaradi prenaseljenosti, saj so tako ob skromni pridelavi hrane bila pri hiši ena lačna usta manj. Njihovo življenje na teh dačah in salaših je bilo nezavidljivo: ob skromni vsakodnevni hrani so delali od jutra do večera, njihov celoletni zaslužek pa je bil le nekaj vreč zrnja. Kljub temu je ob vrnitvi domov mnogokrat to rešilo družino pred zastrašujočo lakoto.

so se medtem tako spremenile, da kmetovanje na malih kmetijah več ni imelo smisla.

Odhajanje s kmetij je bilo tudi drugosmerno. Po drugi svetovni vojni se je začela industrializacija države. Industrija je potrebovala delavce, pisarne pa pisarje. Redne plače, lažje življenje in propaganda so marsikoga zvalili v bližnja in bolj oddaljena mesta po vsej državi. Tam so si ustvarili družine, doma pa so večinoma ostali starejši, večinoma prepuščeni socialni, po njihovi smrti pa razpadajoče hiše in gospodarska poslopja.

Da bi se hitri trend propadanja goriških vasi zaustavil, so začeli uvajati policentrični razvoj z malimi industrijskimi obrati, z neavtomatizirano proizvodnjo, ki se je obdržala, po mnogih padcih in nihanjih vse do danes. Tako zaposlovanje je potrebovalo le večinoma priučeno in slabo plačano delovno silo. K temu zaposlovanju se je priključevala dnevna delavska migracija, največ v bližnjo Mursko Soboto, ki je značilna tudi danes. Tako kmetovanje, kjer ga je še kaj, ostaja le kot popoldanska dopolnilna dejavnost, vzpodbujana največ s kmetijskimi subvencijami.

Vse naštetu je vasi, med katerimi so takšna vas izrazito tudi Stanjeveci, nenehno praznilo in rezultat tega je danes odmiranje prebivalstva in naselja. Posledica nazadovanja so nizka, skoraj nična rodnost, visok odstotek ostarelega prebivalstva, veliko socialnih problemov, nenaseljene in propadajoče hiše, veliko gospodinjstev z enim ali dvema, večinoma ostarelima članoma, zelo nizka izobrazbena struktura, odvisnost prebivalstva od majhnih pokojnin in različnih socialnih transferjev in težko breme nenehnega širjenja zaraščanja še pred desetletji lepo obdelanih kulturnih površin. Kljub temu ostajajo nekateri neizkoriščeni potenciali: industrijsko neobremenjena narava in njene naravne

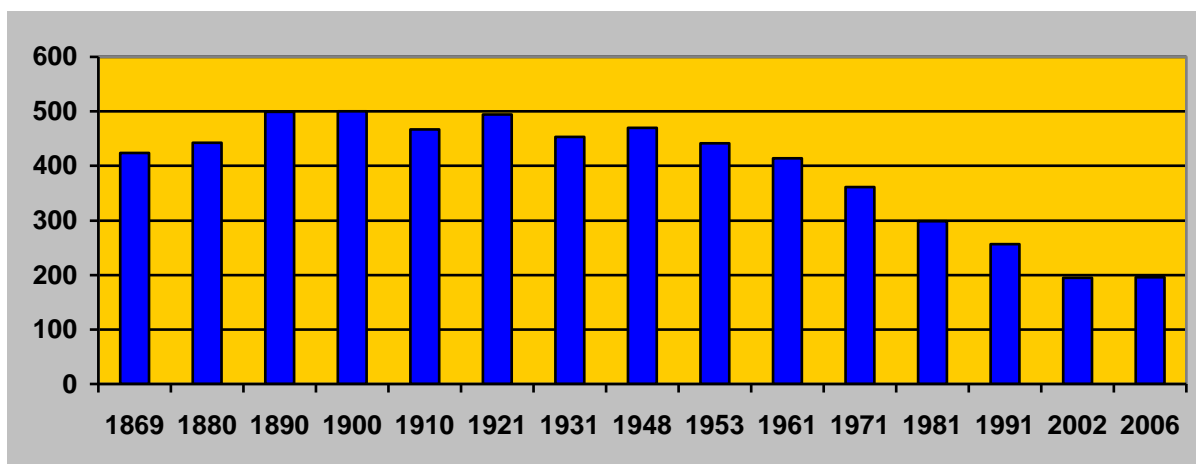
lepote, kar so menda znova odkrili sem prihajajoči Angleži, potem lepi gozdovi, možnosti specializirane kmetijske proizvodnje, sodobnim trendom prilagojena obrt, precej ohranjena kulturna dediščina in še kaj. Odsotnost oblastnih in njim vzporednih dejavnikov kot so lokalna skupnost, kmetijsko svetovanje in druge bodo, če bomo hoteli obdržati prostor še poseljen, morali zamenjati aktivnost, konkretni programi in vzpodbude, predvsem pa neposredno sodelovati pri celotnih izvajanjih programov. Programi, ki prihajajo k ljudem iz pisarn in potem nimajo nadaljevanja, so namreč le črka na papirju. Take možnosti bo ponujal program razvoja podeželja 2007 – 2013, vendar bodo z mnogo več znanja, racionalnosti in agilnosti kot doslej morali svoje odigrati predvsem lokalni dejavniki. Nad vsem bo morala aktivnost oziroma še bolj pasivnost le – teh spremljati slovenska vlada, še bolj pa bo to naloga bodoče Pomurske regije.

Naselje Stanjevci danes šteje okoli 195 ljudi. Premore vaško gostilno, gasilski dom, igrišče malega nogometa, obnovljeno kapelica na vrhu griča, pokopališče in zbiralnico mleka, ki pa ima vsako leto manj obiskovalcev. Pa precej obnovljenih in novih hiš, a tudi mnogih, kjer življenje še naprej ugaša. Naravni prirastek je že desetletja negativen. V zadnjih štiridesetih letih znaša v povprečni stopnji – 1,6 % letno. Najbolj pogosta priimka sta Smodiš in Škerlak. Iz Stanjevcev je bila narečna publicistka Berta Škerlak (1863 – 1935), tu pa živi in dela tudi zelo priznan in ploden pesnik in pisatelj Milan Vincetič, sicer tudi Prešernov nagrajenec, katerega proza in pesniške zbirke so znane pri nas in na tujem, morda najbolj znano njegovo prozno delo pa je Nebo nad Ženavljami, po katerem sta narejena scenarij in film.

Iz spodnje tabele in grafa je razvidno, da so Stanjevci nekoč šteli veliko več ljudi kot danes:

LETO	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1931	1948
ŠT. P.	424	442	499	500	467	494	453	470

LETO	1953	1961	1971	1981	1991	2002	2006
ŠT. P.	441	414	361	299	256	195	196

Nekoč, med leti 1907 do 1968, je bila v Stanjevcih tudi železniška postaja, katere ostanek je zdaj stanovanje. V letih 1906 in 1907 je avstro-ogrška monarhija zgradila železniško progo Zalalövó – Murska Sobota in Goričko je s tem dobilo železniško povezavo z Budimpešto, tedaj glavnim mestom tudi za Goričance. Tukajšnjemu prebivalstvu je dobro služila, saj se Murska Sobota, ki je bila tedaj le majhna blatna panonska vas, brez večjih vitalnih možnosti za trgovino, obrt ali storitve, ni mogla primerjati z mnogo bolj razvitimi madžarskimi kraji Öriszentpéter, Pankász in Körmend. V te in druge kraje so Goričanci prodajali les, deske, sadje, živino, vino in žganje. Tja so hodili po zdravnika in k Petru, kot so po domače rekli Öreszenpéturu, celo k zobozdravniku. Tam so kupili kakšen boljši kos platna ali druga oblačila, tam so

naročali pohištvo in se tja šli fotografirat. Po tej železnici so odhajali tudi na sezonska dela.

Gradnja proge je za tedanje razmere pomenila velik tehnični dosežek. Čeprav je trasa ponekod terjala ogromna gradbena dela, je železnica kljub izključno ročnemu delu bila zgrajena v rekordnem času dveh let. Dnevno je več tisoč delavcev kopalo s krampi, rovniciami, motikami in lopatami. Z lesenimi samokolnicami in kravjimi ter konjskimi vpregami so pretovorili na tisoče kubičnih metrov zemlje, da so lahko zgradili še danes dobro viden nasip stare železniške proge. Ker je bil vzpon med Sedlovim bregom in Majorco le previsok, so se inženirji odločili, da bodo izkopali skozi vzpetino predor. Tako je nastal edini predor v Prekmurju, ki še danes iz svoje temne luknje zijá kot nema priča nekega obdobja in kliče, da ga bo kdaj kdo obnovil, morda koristno uporabil ali pa vsaj zaščitil pred nadaljnjim propadanjem.

Po razpadu Avstro – Ogrske leta 1918 so leta 1919 Prekmurje priključili k novo nastali Kraljevini SHS. S tem je bila železniška povezava z novonastalo državo Madžarsko prekinjena. Madžari so jo prekinili pri Kotormanu (Felsökotormány), pri Hodošu (Hodos). Tako je ostala železniška proga Hodoš – Murska Sobota nekakšno slepo črevo, ki je komajda opravljala kaj prometa in je čakala, da jo bodo povezali preko Murske Sobote in čez reko Muro z Ormožem. To se je zgodilo leta 1924 in družbeni tokovi so se začeli obračati proti Ljubljani. Proga je služila domačinom vse do 31. decembra 1968, ko se je na stanjevski železniški postaji malo po osmi uri zvečer ustavil zadnji vlak.

Z ukinitvijo proge so postali Stanjevci prometno povezani le s slabima cestama z Otovci na zahod in z Gornjimi Petrovci na sever. Zato so začeli razpravljati o tem, da bi z novo cesto povezali ob

stanjevskem predoru Mačkovce s Šalovci. Po številnih sestankih in prepirih o tem, ali se naj cesta z Mačkovcev nadaljuje na sever in se poveže na staro slemensko cesto ali pa naj jo na novo speljejo po dolini Peskovskega potoka, je po direktivi obveljala druga varianta. Pri gradnji so morali zastonj, razdeljeno po ključu, sodelovati tudi domačini in cesta je bila slavnostno odprta 17. oktobra 1970.

Toda Stanjevci so dočakali, da je skozi vas leta 2000 znova zapeljal vlak. Stara varianta trase se je zdela novodobnim inženirjem očitno tako dobra, da so železniško progo, v Stanjevcih sicer pomaknjeno bolj južno od stare, speljali na novo in opustili misel na železniško povezavo skozi Srebrni breg. Poleg starega so zgradili nov predor, ki sedaj čaka na drugi tir. Železnica je namenjena predvsem tranzitnemu tovornemu prometu južne evropske povezave Barcelona – Kijev, kar je eden od razlogov, da v Stanjevcih več ni železniške postaje.

O stanjevski šoli.

Do leta 1913 so stanjevski šolarji obiskovali evangeličansko šolo v Gornjih Petrovcih. 2. junija 1912 so ustanovili enooddelčno državno šolo. Pouk se je začel 1. januarja 1913 v zasebni hiši št. 26, last Smodiš Ivana. Prvi učitelj je bil Aleksander Kurz, doma iz Madžarske in je stanoval v Smodiševi hiši. Kurz je bil rojen 16. septembra 1892 v kraju Ujtelep. Leta 1910 je končal učiteljske v Sopronu. Učiti je začel v kraju Zimbrow (Siebenbürgen), v Stanjevcih pa mu je bilo drugo delovno mesto.

Potem je, leta 1914, tako kot v Adrijancih in Šulincih, soboški industrialec in narodni poslanec Geza Hartner dal zgraditi še šolo. Pozneje mu je stroške gradnje menda država vrnila. Dovoljenje za

gradnjo nekaj šol v Prekmurju je izposloval v ogrskem parlamentu. Zemljišče v velikosti 26 arov je priskrbela stanjevska občina. Šolska stavba je imela učilnico v velikosti 10 krat 7 m in stanovanjski del z dvema sobama, kuhinjo, shrambo in hodnikom, v skupni površini 70 m². Poleg šolske stavbe so zgradili drvarnico, stranišče, klet, vodnjak, uredili so dvorišče z igriščem. Šolski vrt je bil velik 5 arov, šolska njiva pa 16 arov. Kurz se je lepo privadil tukajšnjemu jeziku. Z nastankom Kraljevine SHS (Jugoslavije), ko je k njej bilo priključeno Prekmurje, so morali prekmurski učitelji opravljati poseben izpit iz slovenskega jezika. Kurz ga je uspešno opravil in premestiti so ga hoteli na šolo Marije Snežne. S tem se ni strinjal in je odšel leta 1921 nazaj na Madžarsko, v kraj Neustift na Gradiščanskem (sedaj Burgenland v Avstriji). Osebno premoženje je prodal, večino šolskega inventarja pa razdelil med sosede.

25. avgusta 1921 je bil narejen zapisnik o stanju in imetju na stanjevski šoli. Popisali so vse obstoječe zgradbe, našli zapuščen vrt, sadovnjak in njivo ter nepokrito greznico. Vrt še ni bil ograjen, čeprav bi to bil dolžan storiti Hartner. Tudi načrti stavbe so ostali pri Hartnerju. Šolo so vpisali kot državno last, vendar je temu Hartner nasprotoval, ker je trdil, da je šola njegova lastnina.

V šolskem letu 1921/1922 se je začelo poučevati v slovenskem jeziku. Kurza je nasledil Tomo Žargaj, ki pa je bil kmalu premeščen k Sv. Juriju v Prekmurju. Njemu je sledil Franc Humer iz Markovcev, ki pa so ga že naslednje šolsko leto premestili v Vidonce. V začetku novega šolskega leta, do 31. oktobra 1924, je bila šola brez učitelja, ker se učitelju Mirku Gorupu, ki so ga hoteli nastaviti na to šolo, delovno mesto ni bilo všeč. Na lastno prošnjo je prišel abiturient Viktor Stajnko. Tedaj je obiskovalo šolo 48 dečkov in 45 deklic; skupaj 93 učencev in

učenk. Število otrok v šoli se je med tem šolskim letom povečalo zaradi tega, ker so dotrajano in za bivanje nevarno šolo v Otovcih zaprli in tako so 30 učencev in učenk, ki so bili doma bliže Stanjevcem, med šolskim letom iz Otovcev prešolali sem, druge pa v Vidonce.

Konec tega šolskega leta je Stajnko moral v vojsko. Šele 24. novembra 1925 je prišel učiti abiturient Slavko Jelenc. Tudi sedaj je bil pouk eneooddelčni in je potekal dopoldne in popoldne. Verouk je poučeval evangeličanski duhovnik Štefan Godina. Jelenc je bil na lastno prošnjo premeščen na šolo "k Sv. Juriu ob južni železnici". Začasno je bil nameščen tukaj Paulik iz Gornjih Petrovcev. V tem času je domači odbor s šolskim premoženjem ravnal slabo, saj je smatral, da ima "mnogo osebnih pravic nad tem premoženjem". Do konca šolskega leta je učil še Joško Tomažič. Iz oficirske šole v Sarajevu se je na šolo vrnil Stajnko in ponovno začel učiti 1. junija 1925. Našel je zanemarjeno šolsko poslopje, knjig več ni bilo, dokumentacijo je "vzela noč", starši so se pa odvadili pošiljati otroke v šolo. Šolo je obiskovalo 42 otrok. Razen dveh katoliških otrok so bili vsi evangeličani.

Z novim šolskim letom 1925/26 je šola postala dvoooddelčna in dobila je še enega učitelja. Učiti je začela absolventka učiteljišča Marija Lipko, doma iz Ptuja. Verouk je učil Paulik. Učenci so zaradi domačega dela veliko manjkali. Vrt še ni bil ograjen, ker Hartner o tem ni hotel nič slišati. Izvolili so šolski odbor, ki je sklenil, da stanjevska občina šole, ki je državna, ne more sama vzdrževati, zato so vse otroke iz Otovcev prešolali na vidonsko šolo, učiteljsko stanovanje pa so dali uporabljati Stajnku kot nagrado za upraviteljsko delo. Tu se je poročil in si ustvaril družino. Kronist Stajnko je potožil, da starši in tudi otroci popijejo preveč alkoholnih pijač, posebno šmarnice in pravi da bo alkohol

"kmalu pokazal svoje sadove". Na vrtu so posadili 30 mladih dreves. V šolo je bilo vpisanih 74 otrok. Praznike so praznovali deloma na šoli, ob večjih pa so šli v Gornje Petrovce, kjer so se maše in prireditve vršile pred evangeličansko cerkvijo, potem pa še pred katoliško. Ustanovili so podmladek RK. Lastništvo šolskega poslopja in zemljišča s Hartnerjem še zmeraj ni bilo rešeno. Ustanovili so tamburaško skupino, ki je pridno vadila in nastopala na prireditvah. Stajnko in župan Adam Bohar sta v vasi izvršila popis prebivalstva. Uvedli so roditeljske sestanke, vendar se jih starši niso radi udeleževali. Mnogi so prišli na šolo prosit za napredovanje svojih otrok v višji razred ali pa so se prišli "samo zabavljat". S tem je kronist nakazal, da so z različnimi neresnimi mnenji in nagajanji delovanju šole škodili.

1. septembra 1931 so Stajnka premestili na šolo v Gederovce, od koder je prišel novi upravitelj Zoltan Hari, ki je prevzel tudi poučevanje verouka. Z delom je začel kmetijski odsek. Z novim letom 1933 so del otovskih otrok ponovno prešolali v Stanjevce, oktobra tega leta pa je občina Stanjevci bila priključena k petrovski. Tega leta je bilo vpisanih 88 otrok. Kronist sedaj pove, da je ob zasaditvi spominske lipe za ubitim kraljem Aleksandrom pri šoli na svečanosti dne 25. novembra 1934 prisostvovala tudi učiteljica Marija Horvat. Oba učitelja sta poučevala do 31. marca 1941, ko je bil pouk predčasno prekinjen. Hari je še za konec v madžarščini zapisal, da je šola zaradi spremembe oblasti zaprta. Ta opomba ima datum 16. april 1941.

V začetku okupacije so v šoli bivali madžarski vojaki, otroci pa so se učili na dvorišču. Madžari so domačine prisilili, da so morali pred šolo zažgati vse knjige. Hari in njegova žena sta bila 29. aprila 1943 premeščena v Bačko. Prišli sta madžarski učiteljici Ilona Bösz in Erika Moravec. Otrokom sta strogo prepovedali

govoriti v materinščini. Poleti sta na šoli organizirali vrtec, prav tako v madžarskem jeziku. Septembra 1944 je prišel namesto učiteljice Bösz László Ratkai, 1. aprila 1945 pa so prišli v vas Rusi. Tri mesece, kolikor so bili tukaj, so bili nastanjeni po hišah. Šole niso zasedli, zato se je pouk pričel že 23. aprila 1945, ponovno v slovenskem jeziku. Vodstvo šole je prevzela Marijana Ratkai.

Za njo je poučevala Amalija Lovrec, do 18. decembra 1946, ko je iz bakovske šole prišel sem učiti Miroslav Viher. Stanoval je v šoli. Šola je s tem šolskim letom, tako kot adrijanska, bila vključena v enotno upraviteljstvo Gornji Petrovci. Tudi tukaj so pouk uredili v skladu z novo oblastjo. Praznovali so nove praznike, učenci so bili vključeni v pionirsko in mladinsko organizacijo, učitelji so pa postali aktivni izvrševalci nove oblasti na vasi. Tudi v tej vasi so precej pogoste volitve imele zmeraj stoo odstotno udeležbo, absolutno pa so zmagali predstavniki OF. Učence so starši zaradi dela mnogokrat zadrževali doma. Posebej otovski otroci so pouk obiskovali zelo poredko. Učitelj je za stanovanje vaškemu odboru, katerega last je takoj po končani vojni postala šola z zemljiščem, plačeval najemnino, medtem ko so drugi KLO učitelje, upoštevajoč njihovo težko gmotno stanje, plačevanja najemnin oprostili. V šolo je leta 1946 bilo vpisanih 46 učencev, leta 1949 pa že 69. Tega leta so združili stanjevski in petrovski KLO v KLO Gornji Petrovci. V Stanjevcih je to povzročilo veliko razburjenje.

Leta 1951 so šolo in učiteljsko stanovanje temeljito prenovili. Tega leta je nastala občina Gornji Petrovci, kamor je poleg Stanjevcev spadalo še devet vasi. Prvi predsednik je bil Franc Belec iz Lucove, tajnik pa Štefan Jambor iz Gornjih Petrovcev. Njen sedež je bil v Singerjevi stavbi, v vasi Šulinci, ki so jo nacionalizirali. V tem letu je še obstajal obvezni odkup žita, druge

obvezne oddaje pa so bile ukinjene. Vaščani iz Stanjevcev so pri izdelavi opeke za novo šolo v Gornjih Petrovcih precej pomagali. Z odlokom okrajnega ljudskega odbora so ob začetku šolskega leta 1952/53 bili v Gornje Petrovce, kjer so ustanovili osemletno osnovno šolo, prešolani otroci višjih razredov iz Stanjevcev, Adrijancev in Šulincev. Otroci iz Otovcev so začeli hoditi v šolo v Mačkovce. Čeprav je v Stanjevcih bilo ves čas razpisano drugo učno mesto, se nanj ni nihče javil. Tako je učitelj in odslej tudi upravitelj petrovskega upraviteljstva, Miroslav Viher, učil učence ves čas sam. V tem šolskem letu je šolo obiskovalo 53 otrok. Štiri nižje razrede so razdelili v dva oddelka, učitelj pa je učil dopoldne in popoldne.

V š.l. 1955/56 je šolo v prvih štirih razredih obiskovalo 60 učencev, ob ukinitvi šole, 1. januarja 1962 pa 35. Takrat so vsi učenci Stanjevcev začeli hoditi v novo šolo v Gornje Petrovce, zgradba nekoč zelo lepe stanjevske šole pa je začela propadati. Leta 2002 jo je začela Občina Gornji Petrovci obnavljati.

Miroslav Viher (1904 – 1979)

Rodil se je v Cerknem, kjer je obiskoval osnovno šolo. Ko se je leta 1915 odprla soška fronta, so njegovo družino evakuirali v Bruck ob Litvi. Tako se je kot enajstletni deček znašel v vrtincu svetovnih dogodkov in od takrat se je vedno selil; najprej po očetovi službeni dolžnosti, potem pa po svoji. Prvi letnik učiteljišča je končal v Tolminu, diplomiral pa na mariborskem učiteljišču leta 1922. Prvih pet let je učiteljeval po raznih slovenskih krajih. Leta 1928 je prišel učiti v Apače, od tam pa v Benico in Pince, kjer je učil otroke primorskih kolonistov. Drugo svetovno vojno je dočakal v

Skornem v občini Šmartno ob Paki, od koder so ga skupaj z družino odselili v Baro pri Bosanskem Petrovcu. Med vojno je deloval in učiteljeval po različnih krajih osvobojenega ozemlja na Hrvaškem, v Bosni in Srbiji. Konec vojne je dočakal v Virovitici in se vrnil v Šmartno, toda kmalu se je za stalno naselil v Prekmurju. Najprej je učil v Bakovcih, leta 1946 pa se je ustalil v Stanjevcih, kjer se je vselil v šolsko poslopje. Tu je učil vse do ukinitve šole, nato je poučeval in bil tudi dvanajst let ravnatelj na Osnovni šoli Gornji Petrovci. Upokojil se je leta 1960, vendar je po idrijski občini poučeval vse do leta 1971, ko je prišel živet v Mursko Soboto. Tam je umrl in je pokopan na soboškem pokopališču.

Za seboj je pustil predvsem 46 let pedagoškega dela. Toda ni bil le učitelj, temveč tudi pobudnik napredka in izgradnje zaostalih goriških krajev. Po drugi svetovni vojni je imel mnogo političnih in družbenih funkcij, nekaj časa celo 14, zato je bil pri različnih odločitvah zmeraj prisoten. S svojim ogromnim znanjem in kritično besedo je pripomogel, da so se sprejemale dobre rešitve. Ko je gradnja nove šole v Gornjih Petrovcih zastala v surovem stanju za nekaj let in so zgradbo nekateri hoteli nameniti za tovarno, ker so menili, da učilna ni potrebna, je odločno nastopil in šolska zgradba je bila predana svojemu namenu leta 1960. Iz ohranjenih zapiskov je razvidno, kako se je zavzemal za elektrifikacijo vasi Stanjevci, kjer je z neposrednim stikom z ljudmi po domovih in na številnih sestankih urejal potrebno, zbiral prispevke in organiziral delovne akcije, hkrati pa deloval tudi v elektrifikacijskem odboru občine Petrovci – Šalovci. Tako so tudi Stanjevci, kot vsa občina, dobili elektriko leta 1959. Močno se je zavzemal za izgradnjo stanjevskega vaško-gasilskega doma. V zahvalo mu je Upravni odbor gasilske zveze Stanjevci leta 1960 podelil pisno listino. Prav tako je aktivno deloval v odboru za izgradnjo sedanje ceste. O vseh teh dejavnostih je ohranil veliko

pisnega gradiva, ki je odslej na voljo v arhivu Občine Gornji Petrovci.

Miroslav Viher je bil tudi človek izrednih duhovnih sposobnosti. Govoril je štiri evropske jezike, pa tudi arabščino je dobro obvladal. Že precej star se je spominjal vsakega svojega učenca. Nenehno se je učil. Najbolj so ga zanimali matematika, fizika in filozofija. Imel je ogromno znanja, zato se je med ljudmi reklo, da je živi leksikon. Mnogim ljudem je prevajal v tuje jezike in pisal različne dokumente in besedila, največ v nemščini, učil pa je tudi odrasle. Dolgčas mu ni bilo niti kot upokojencu, saj je dnevno presedel pri knjigi tudi po 16 ur.

Rad je poslušal klasično glasbo, predvsem Bacha, Mozarta in Beethovna. Imel je bogato zbirko Beethovnovih sonat. Kadar se ga je lotilo malodušje, je vzel v roke svojo priljubljeno violino, na katero je čudovito igral, največ arije. Violina mu je bila 40 let neločljiva sopotnica, vse od igranja v mariborskem orkestru. Tudi sicer je imel zelo rad glasbo, saj je bil izreden pevec. Njegov hobi je bil šah, a je le redko našel dostojnega partnerja, zato je reševal in sestavljal šahovske probleme in kombinacije.

Po vsem opisanem mu bo njegova šola, sedaj spremenjena v kulturni dom, kjer je preživel s svojo družino največ let, najlepši spomenik. Najbrž ne bi bilo narobe, če bi se nekoč imenoval kar Kulturni dom Miroslava Viherja.